

HELEN ULICZKA GUNNAR JANSSON PER ANGELSTAM

Heltidsskogsägare minst positiva till naturvård – men rätt utbildning kan ändra attityder

- Naturvård ska ingå som en naturlig del i allt skogsbruk. Men vad vet småskogsägare om naturvård och vad tycker de om sin roll som naturvårdare? Vi har frågat dem i en enkät.
- Unga högutbildade kvinnor var mest positiva till naturvård av alla. Ökat beroende av inkomsten påverkade attityden negativt.

Illustration: peter roberntz

- De skogsägare som arbetade med skogsbruk, samt äldre lågutbildade kvinnor var minst positiva till naturvård. Skogsägare som gått Skogsstyrelsens nya kurser om skogsbruk och naturvård hade inte bara mer naturvårdskunskap utan också en positiv attityd.
- Utbildningar bör anpassas till olika gruppers behov. Genom riktad utbildning kan heltidsskogsbrukare få ökad förståelse för ekologi. Passiva skogsägare med en positiv inställning kan lära sig hur de omsätter denna i praktisk handling.

Skogspolitiken har det senaste decenniet svängt till att förespråka större hänsyn till skogslevande arters krav på sina livsmiljöer. Naturvård skall ingå i allt skogsbruk, inte begränsas till naturreservat. För att genomföra detta i praktiken har skogsstyrelserna haft i uppdrag av Skogsstyrelsen att utbilda skogsägare i skogsbruk och naturvårdsfrågor. Sedan 1990 har många skogsägare deltagit i kurserna *Rikare Skog* och sedan 1999 den mer naturvårdsinriktade *Grönare Skog*. Båda dessa kurser och annan skoglig utbildning kan tänkas ha påverkat skogsägarnas kunskaper och åsikter om naturvård, och därmed deras attityd till den.

Vad tycker då skogsägarna om naturvård? Vad kan de om naturvård och vad gör de i praktiken? Vi ville försöka finna svar på de här frågorna. I samarbete med Örebro universitet skickade vi år 2002 ut en enkät till ett antal småskogsägare.

I det här numret av Fakta Skog försöker vi ge en tolkning av svaren på hur småskogsägarna tänker och handlar när det gäller naturvård och hotade arter. Vi ger också förslag på utbildningsåtgärder som skulle kunna förbättra möjligheten att uppfylla skogsstyrelsen miljösmål. Enkätundersökningen beskrivs i Faktaruta 1 och en del av resultatet presenteras i Tabell 1.

Kunskap och attityd

När vi jämförde svaren på frågorna om kunskap och attityd med andra frågor, visade det sig att det fanns flera skillnader mellan olika typer av skogsägare, som kvinnor och män, yngre och äldre, de med olika utbildningar och olika beroende av inkomsten från skogen.

Skogsstyrelsens kurser

Det fanns skillnader mellan de som hade deltagit i Skogsstyrelsens kurser och de som inte gjort det. Kursdeltagarna hade mer kunskap om naturvård och en mer positiv attityd till den. De uppgav också oftare att de sparat skogsområden när de avverkade och de kände till fler skogsarter. Det går inte att utesluta att de redan innan kurserna hade haft en positiv attityd, men det visade sig att traditionell skogsutbildning verkade ha påverkat skogs-

FAKTARUTA 1

Enkäten och frågorna

Enkäten skickades till 681 småskogsägare, varav 24 procent var kvinnor och 76 procent män. Alla var skogsstyrelsens kontaktpersoner för skogsfastigheter i Lindesbergs kommun, Örebro län. Svarefrekvensen blev 58 procent, det vill säga 393 skogsägare (24 procent kvinnor, 76 procent män). Storleken på deras skogsfastigheter låg mellan 5 och 1 500 hektar med ett medianvärde på 35 hektar.

Kunskapen och attityden gällande naturvård hos skogsägaren skattades med flera olika frågor där svaren poängsattes och summerades (Tabell 1). *Attitydfrågorna* (fyra stycken, max sju poäng) var värderande, exempelvis hur viktig man ansåg att naturvård var. *Kunskapsfrågorna* (tre stycken, max sex poäng) var formulerade för att mäta skogsägarnas faktakunskap

om naturvård, till exempel att rangordna olika hot mot arterna, eller kännedom om att det är viktigt att spara lövträd, som asp och rönn. De tillfrågade ombads även uppge om de hade någon utbildning inom skogsbruk (poängsattes till max tio poäng) samt själva uppskatta sin kunskap om naturvård. Andra enkätfrågor rörde skogsägaren själv, exempelvis ålder, yrke (skogsbruk/lantbruk/annat), hur långt skogen låg från bostaden och hur ofta ägaren var där.

Våra resultat bör förstas tolkas med försiktighet då enkätsvar inte alltid avspeglar verkligheten. Svaren kan ibland anpassas till vad den tillfrågade tror att frågeställaren vill höra, eller vad hon/han anser vara mest moraliskt riktigt. Vi har försökt undvika den typen av svar genom att inte antyda värderingar, samt byta ordning mellan positiva och negativa svarsalternativ mellan frågorna.

ägarna i motsatt riktning. När de fick välja vilket de prioriterade av produktionsmålet och miljömålet, eller att värdera målen som jämlika, som det uttrycks i skogspolitiken att målen skall vara, visade det sig att de som valde produktionsmålet i genomsnitt hade mer än dubbelt så mycket skoglig utbildning som de som valde miljömålet.

De som hade gått nyare utbildningar, exempelvis *Grönare Skog*, uppgav också till 86 procent att det hade ingått "mycket" naturvård inom utbildningen, jämfört med 23 procent av de som hade gått äldre utbildningar.

I uppskattningen av sin egen kunskap om naturvård, visade det sig att denna stod i proportion till den faktiska kunskapen. Man hade alltså i allmänhet uppfattat sin kunskapsnivå korrekt. Detta tyder även på att enkätens frågor låg i linje med vad som lärts ut under utbildningar.

En stor majoritet, cirka 70 procent, av alla tillfrågade kunde inte tänka sig att miljöcertifiera sitt skogsbruk. När detta delades upp mellan de som deltagit i Skogsstyrelsens kurser och de som inte gjort detta, visade det sig att 44 procent av de som hade gått en kurs kunde tänka sig att certifiera, jämfört med 26 procent av de övriga.

Skillnader mellan kön, yrkesgrupper och utbildningsnivåer

Enkätsvaren visade att de som var mest positiva till naturvård var kvinnor som var yngre än 55 år med utbildning på gymnasie- eller universitetsnivå. Detta var dock inte kopplat till en hög kunskap om just naturvård; generellt kunde kvinnor mindre om naturvård än män (Tabell 1). När det gäller skillnader mellan män och kvinnor, verkade det alltså vara andra faktorer än kurser och kunskap om skog och naturvård som påverkade attityden. Möjligen kan det ha varit värderingar från andra delar av samhället. Det har visats i andra studier att kvinnor och yngre personer i allmänhet har mer miljövänliga åsikter än män och äldre. Högre ålder på skogsägaren var också i denna studie kopplat till en mindre positiv attityd. När det gällde yngre män, var yrkesskola en attitydhöjande faktor, ofta rörde det sig då om naturbruksgymnasium.

Kvinnor var i allmänhet mindre aktiva i skogsbruket och ägde mindre arealer än män. Deras inverkan på naturvården i stort kunde därför betraktas som marginell. Kvinnorna hade högre utbildning än männen, de arbetade med annat än skogsbruk och inkomsten från skogen betydde inte mycket för deras ekonomi.

tabell 11. | Resultat från enkätundersökningen. I tabellen visas hur stor andel av de olika kategorierna som ansåg sig vara aktiva som skogsägare; ansåg att inkomsten från deras skog var oviktig i deras totala ekonomi; samt medelstorleken på skogsinnehavet i gruppen. Kategorierna var: 1) Deltagit i skogsvårdsstyrelsens kurser/Ej deltagit i kurserna 2) Kvinnor/Män 3) Under 55 år/55 år eller äldre och 4) Arbetar minst deltid med skogs- och/eller lantbruk eller Annat yrke/År pensionerad. Tabellen visar även medelvärdena (mv) av de poängsummor vi gav för kunskap, attityd, skogsutbildning, om man avsatt områden för naturvård när man avverkade, samt det antal arter (av tolv stycken), man kände igen. Summorna skall enbart jämföras med varandra och det totala medelvärdet av poängsummorna anges inom parentes i varje kolumnhuvud.

Kategori	Antal	Aktiv (%)	Skogsinnehav (hektar, mv 67)	Inkomst "oviktig" (%)	Kunskap (Poäng, max 6 mv 3,3)	Attityd (Poäng, max 7 mv 3,1)	Skogsutbildning (Poäng, max 10 mv 3,5)	Avsatt område (Poäng, max 2 mv 1,4)	Arter (Antal, max 12 mv 5,3)
Svo-kurs	166	91	97	25	3,9	3,3	2,4*	1,7	5,8
Ej Svo-kurs	216	70	44	74	2,9	3,1	1,3	1,2	5,1
Kvinnor	86	45	45	61	2,6	3,3	2,1	1,2	5,3
Män	301	88	73	39	3,5	3,1	3,9	1,5	5,6
< 55 år	174	84	76	41	3,6	3,5	3,8	1,6	5,0
≥ 55 år	212	75	59	48	3,0	2,9	3,3	1,3	5,7
Skogs-/jordbruk	159	92	102	19	3,5	2,9	4,5	1,6	5,5
Annat yrke/pens.	220	70	62	62	3,1	3,4	2,8	1,4	5,3

* 4 poäng gavs för själva kursen men dessa är avdragna här.

Ekonomiska styrmedel – morot bättre än piska

De som var minst positiva till naturvård var de som yrkesmässigt arbetade med skogsbruk, samt äldre kvinnor med låg utbildning. Dessa grupper hade samma attitydmedelpoäng (2,7), men skiljde sig från varandra genom att de som arbetade med skogsbruk hade mest kunskap om naturvård av alla, medan de äldre lågutbildade kvinnorna i stället hade minst kunskap. De som arbetade med skogsbruk hade också mest skoglig utbildning av alla grupper. Återigen verkade kunskapen vara underordnad andra värderingar som attitydskapare.

Eftersom de som arbetar inom skogsbruket har störst inflytande av alla över naturvården, då de själva utför mycket av det praktiska arbetet och kanske även avverkar på entreprenad, är detta en mycket viktig fråga att ta upp inom skogsnäringen och berörda myndigheter. Om de som har den minst positiva attityden till naturvård är de som arbetar med skogen, bör man dels rikta utbildningar mot dem men även fundera över ekonomiska styrmedel. Idag är det sällan eller aldrig någon som anmäls för brott mot Skogsvårdslagens

miljömål, och det finns heller ingen påföljd för detta. I den frivilliga anda som vilar över skogspolitiken kan en morot fungera bättre än en piska. Man bör då använda positiva ekonomiska kompensationsystem för att bidra till en mer positiv inställning och högre måluppfyllelse.

Betydelsen av inkomst från skogen

Ekonomi påverkade både kunskap och attityd. Kunskapen om naturvård ökade ju mer beroende hushållet var av inkomsten från skogen, vilken även var kopplad till storleken på skogsinnehavet. Däremot syntes det omvända förhållandet när det gällde attityden; om man uppgav att inkomsten av skogen var oväsentlig, hade man också en mer positiv till attityd till naturvård. Viljan att betala skatt för reservatsbildning sjönk också med ökande beroende av inkomsten. 46 procent tyckte inte att staten skulle ta in mer skatt för att skapa fler naturreservat. Däremot tyckte lika många att det skulle gå bra att skapa reservat genom omfördelning av existerande skattepengar, medan åtta procent var

villiga att betala mer i skatt för att få fler reservat. Att beroendet av inkomsten spelar stor roll för inställningen bör givetvis uppmärksammas. Det bör påpekas att alla skogsägare kanske inte har råd att avvara en del av inkomsten till naturvårdsåtgärder. Möjligen bör ekonomiska styrmedel i högre grad riktas till dessa skogsägare.

Kunskapen och praktiken

De skogsägare som uppgav att de hade sparat skogsområden vid avverkning, hade en högre kunskap om naturvård än de som inte hade sparat skogsområden, samt de som hävdade att det inte funnits något av värde att spara. Kunskap om naturvård kan alltså ha påverkat vad skogsägaren utförde i praktiken.

Relationen till skogen och syftet med naturvård

Täta besök i den egna skogen var kopplat till en positiv attityd. Att ha en personlig relation till sin skog verkade därför vara viktigt för ägarens inställning till naturvården i den. Däremot svarade en majoritet att deras mål för egna naturvårdsåtgärder i första hand var att "hålla skogen frisk". Bara sju procent svarade att de helst ville "bevara hotade

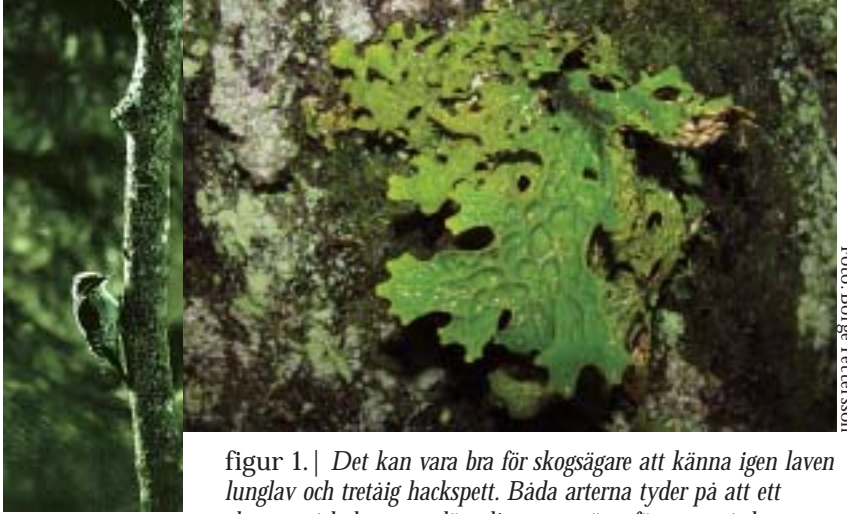

Foto: Per Angelstam

Foto: Börje Pettersson

figur 1. | Det kan vara bra för skogsägare att känna igen laven lunglav och tretåig hackspett. Båda arterna tyder på att ett skogsområde kan vara lämpligt att avsätta för naturvård.

arter långsiktigt”, vilket är det egentliga syftet med naturvårdsåtgärder. Att så många föredrog svaret att hålla skogen frisk, är dock inte underligt med tanke på att detta har lärts ut som viktigt på skogsutbildningar under flera decennier. I området för enkätundersökningen har dessutom stora angrepp av svampen *Gremmeniella* nyligen förstört tallar för mycket höga värden.

Ambitionen att hålla skogen frisk kan dock motverka den biologiska mångfalden genom att skogsägaren tar bort strukturer som är viktiga för många arter. Döda och döende träd är ett bra exempel på något som har stor betydelse för fortlevnaden av fåglar, insekter, lavar och svampar, men ofta städas bort av skogsägare som vill öka skogens tillväxt och hälsa.

Största hotet mot skogsarter?

Skogsägarna fick också svara på vad de anser är de största hoten mot skogsarterna. Alternativen de fick välja bland var exempelvis klimatförändringar, försurning, dikning, buskröjning och intensivt skogsbruk. De som svarade att de största hoten kom från själva skogsbruket, hade en mer positiv attityd till naturvård än de som trodde att hoten kom utifrån. Enligt Artdatabanken är det intensiva skogsbruket det helt övervägande hotet mot cirka 1 600 arter,

medan dikning och försurning hotar cirka 300 arter var, och övriga alternativ ett ännu mindre antal.

Tron att hoten kommer utifrån kan försvaga viljan till naturvård; det finns ju då mindre möjlighet att påverka som enskild skogsägare. I denna fråga är upplysning och praktiska råd viktiga att ge.

Slutsatser och förslag

Sammanfattningsvis kan sägas att det såg ut som om nya utbildningar med ett stort innehåll av naturvård hade en viss attitydhöjande effekt. Därför är det viktigt att Skogsstyrelsen fortsätter att hålla uppdaterade kurser med tonvikt på naturvård och skogsarternas ekologiska sammanhang.

Det verkar också finnas grupperingar bland skogsägare med olika attityder till naturvård och olika behov av utbildningsinsatser. Riktade och anpassade insatser skulle kunna skapas åt dessa. Framför allt kan två grupper urskiljas. Den ena är de som redan har en positiv attityd, men saknar kunskap om vad de skall göra i praktiken. Här finns många av de kvinnliga skogsägarna. Den andra gruppen är de som yrkesmässigt arbetar med skogsbruk eller kombinationen skogs-/jordbruk, och anser att produktionsaspekten är den som ensamt skall råda i både skogspolitik och praktik. Eftersom det i hög grad är de som utför

naturvården, är det mycket viktigt att de är positivt inställda till den och, naturligtvis, att de förstår vad de gör och varför det är viktigt.

Ekonomiska styrmedel bör också övervägas, särskilt när det gäller skogsägare som är starkt beroende av inkomsterna från sin skog.

Ämnesord

Naturvård, kunskap och attityd, enkät, skogsutbildning, skogsägare, politiska styrmedel

Läs mer

Uliczka, H., Angelstam, P., Jansson, G. and Bro, A. 2004. Non-industrial private forest owners' knowledge of and attitudes towards nature conservation. *Scand. J. For. Res. in press.*

Uliczka, H., Angelstam, P. and Roberge, J.M. 2003. Naturvård i skogen kräver användarvänliga indikatorarter. *Fakta Skog nr 14/2003, SLU.*

Skogsvärdsstyrelsen, Grönare Skog 1999. *Skogsvärdstyggsorganisationens förlag, Jönköping.* Kangas, J. & Niemeläinen, P. 1996. Opinion of forest owners and the public on forests and their use in Finland. *Scand. J. For. Res. 11: 269-280.*

Tarrant, M.A. & Cordell, H.K. 1997. The effect of respondent characteristics on general attitude-behavior correspondence. *Environ. Behav. 29: 618-637.*

Författare

Helen Uliczka är Fil.Dr. i ekologi vid institutionen för naturvårdsbiologi, SLU. Grimsö forskningsstation, 730 91 Riddarhyttan. Tel. 0581-69 73 07. E-post: Helen.Uliczka@nvb.slu.se

Gunnar Jansson är forskare vid institutionen för naturvårdsbiologi, SLU. Grimsö forskningsstation, 730 91 Riddarhyttan. Tel. 0581-69 73 18. E-post: Gunnar.Jansson@nvb.slu.se

Per Angelstam är forskare vid institutionen för naturvårdsbiologi, SLU. Grimsö forskningsstation, 730 91 Riddarhyttan. Tel. 0581-69 73 07. E-post: Per.Angelstam@nvb.slu.se

Ansvarig utgivare:

Redaktör:

Webbadress:

Prenumeration och lösnummer:

Prenumerationspris:

Tryck:

Jan-Erik Hällgren, SLU, Fakulteten för skogsvetenskap, 901 83 Umeå
Kristina Sundbaum, SLU, Informationsavdelningen, Box 7077, 750 07 Uppsala
Telefon: 018-67 15 23 • Telefax: 018-67 35 20
E-post: Kristina.Sundbaum@adm.slu.se
www.slu.se/forskning/fakta
SLU Publikationstjänst, Box 7075, 750 07 Uppsala
Telefon: 018-67 11 00 • Telefax: 018-67 35 00
E-post: Publikationstjanst@slu.se
320 kr + moms
Elanders Tofters AB, Uppsala 2004
ISSN 1400-7789 © SLU